

Susanna Suomela

U
U
P
U
N
E
E
T

Rakkaudentunnustus
hauraille
merkkihenkilöille

WSOY

Susanna Suomela

UUPUNEET

*Rakkaudentunnustus
hauraille merkkihenkilöille*

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Tämän teoksen kirjoittamiseen on saatu tukea Koneen Säätiöltä, Jenny ja Antti Wihurin rahastolta ja WSOY:n kirjallisuussäätiöltä.

Käännökset tekijän ellei toisin mainita.

COPYRIGHT © SUSANNA SUOMELA JA WSOY 2023

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

ISBN 978-951-0-47522-5

PAINETTU EU:SSA

*Kaikille
uupuneille, hauraille,
sairaille, masentuneille
ja hampaat irvessä
reipasta esittäville.*

*Kun ottaa huomioon, miten yleistä sairastaminen on,
miten suunnattoman henkisen muutoksen se saa aikaan,
miten hämmästyttäviä tuntemattomia maita terveyden
valon sammuttua paljastuu [- -] alkaa tuntua
hyvinkin omituiselta, että sairaus ei ole ottanut paikkaansa
yhtenä kirjallisuuden tärkeimmistä teemoista rakkauden,
taistelun ja mustasukkaisuuden rinnalla.*

VIRGINIA WOOLF: »SAIRASTAMISESTA» («ON BEING ILL»)
(SUOM. JAANA KAPARI-JATTA)

*Älyllinen kiinnostus omaan sairauteen syntyi eittämättä
halusta päästä itsensä herraksi. Jos kohta en pystyisi
parantamaan itseäni, voisin ehkä alkaa ymmärtää itseäni.*

SIRI HUSTVEDT: VAPISEVA NAINEN: HERMOJENI TARINA
(SUOM. KAISA SIVENIUS)

*Tapa, jolla ihminen suhtautuu epäonnistumiseen,
määrittää sen mitä hänestä tulee.*

KARL JASPERS: WAY TO WISDOM:
AN INTRODUCTION TO PHILOSOPHY

Sisällys

Prologi: väsyneen naisen tarina	11
1. UUPUNUT SIELU	41
Sininen hämärä	43
Ouse-joen rannalla	48
Mustaa sappea	54
Virginia	65
Sylvia	95
Abraham	120
Mudasta nousee kultainen lootus	147
2. HEIKKOUDEN HÄPEÄ	153
Heikko, heikompi, heikoin	155
Ei koskaan sairaana	159
Franklin	168
Jack	203
Karkaistu ja päästetty teräs	234
3. VÄSYMYKSEN VOIMA	239
Ikään kuin viivytellen	241
Marcel	255
Charles	274
Tässä, nyt	298

4. VANHUUDEN VIISAUS	303
On elämäni juoksu kääntymässä	305
Claude	318
Rafael	338
Hengen aurinko	353
Epilogi: vanhan naisen tarina	358
Kiitokset	377
Lähteet	379

Prologi: väsyneen naisen tarina

Tämä kirja kertoo yhdestä naisesta (toistaiseksi elossa) ja yhdestätoista muusta henkilöstä (jo kuolleita).

Tarina alkaa kahdesta naisesta. Toinen olen minä (toistaiseksi elossa). Toinen on nimeltään Kate. Hänet päästetään päiviltä sivulla 36, mutta hän on silti tärkeä. Hän on katalyytti. Ilman Katea koko tarinaa ei olisi. Siksi aloitan hänestä.

Kutsun naista Kateksi, sillä sitä lempinimeä käytti aluksi myös hänen miehensä, milloin ei puhutellut kihlattuaan kirjeissä hellittelevästi »rakkaaksi Hiirulaiseksi» tai »Possuksi».

Kun kiinnostun Katen tarinasta, hänen kirjailijamiehensä Charles Dickens on juuri jättänyt hänet nuoren näyttelijättären takia. Kihlausajan kirjeiden hiirulaiset ja possut ovat jo aikaa sitten unohtuneet, ja eron myötä Kate muuttuu Charlesin kirjeissä ensin Catherineksi, sitten rouva Dickensiksi, kunnes hänestä lopulta tulee vain »tyhjä sivu» Charlesin elämässä.

Ero ei tule yllätyksenä. Avio-onni on säröillyt jo jonkin aikaa, ja syksyllä 1857 säröt alkavat muuttua halkeamiksi. Nähdään kaikki klassiset kuviot erillisistä makuuhuoneista (väliovi suljettakoon hyllyköllä, määrää Charles, ja mitä pikemmin, sen parempi) rakastajattarelle osoitettuun korulähetykseen, joka erehdyksessä toimitetaan Dickensien kotiosoitteeseen Katen käsiin. Seuraa selittelyjä: kaikkihan tietävät, että Charlesilla on tapana antaa lahjoja näytelmiensä

esiintyjille! Seuraa epätoivoinen yritys valaa öljyä laineille: mitäpä jos vaimo piipahtaisi tervehdyskäynnillä nuoren näyttelijäneidon ja tämän äidin kotona? Seuraa arvatenkin piinalinen teehetki näyttelijäperheen salongissa.

Henkilökohtaisen kolmiodraamansa lankoihin sotkeutuessaan Charles Dickens on juuri saanut valmiiksi yhdenentoista romaaninsa *Pikku Dorritin* (1855–57). Siihenastisella tuotannollaan Charles on jo sinetöinyt asemansa viktoriaanisen kirjallisuuden suurimpana nimenä, jonka maine on kiirinyt nopeasti myös muualle maailmaan. *Pickwick-kerhon jälkeenjääneistä papereista* (1836–37) ja *Oliver Twististä* (1837–38) lähtien englantilaiset ovat yhteiskuntaluokasta riippumatta odottaneet jatkokertomuksina julkaistujen romaanien uusia lukuja kuin 2020-luvun suoratoistokansalainen lempisarjansa uutta tuotantokautta. Niin myös lukijat Atlantin toisella laidalla: »Onko pikku-Nell vielä hengissä!?» kerrotaan väkijoukkojen huhuilleen laiturilla, kun *The Old Curiosity Shop* -romaanin viimeistä lukua tuova laiva talvella 1841 rantautui New Yorkin satamaan.

Ja mikä onkaan Dickensin suosion salaisuus? Hänen maineensa viktoriaanisen perheidyllin profeettana – idyllin, jota hän nyt omassa kodissaan murjoo lekalla ja hartiavoimin palasiksi.

Dickensien avioliiton halkeamat eivät ole enää paikattavissa vaan repeävät railoksi. Toukokuussa 1858 Kate muuttaa 43-vuotispäivänsä aikoihin pois perheen kaupunkiasunnosta Tavistock Housesta, ja pari viikkoa myöhemmin Charles lähettää lakimiesten välityksellä yksityisen asumuserosopimuksen allekirjoitettavaksi. Kate allekirjoittaa, vaikka rakastaakin yhä miestänsä ja haluaisi yhteiselön jatkuvan. Vaihtoehtoa ei vain ole. Katen äiti ja Helen-sisko kannustavat Katea

hakemaan virallista juridista asumuseroa, mihin samana vuonna voimaan astunut avioerolaki antaisi mahdollisuuden. Siihen vaadittaisiin kuitenkin eroa hakevan naisen puolelta pitäviä todisteita joko uskottomuudesta tai muusta moraalittomuudesta – avioeroa haettaessa sekä että – ja niitä Katella ei ole. Toki perheen mainekin painaa vaakakupissa, ja etenkin Charles haluaa ehdottomasti välttää joutumisen julkisten juorujen kohteeksi.

Kesän mittaan kirjeet kulkevat tiuhaan Charlesin, lakimiesten ja Katen edunvalvojiksi määrättyjen Charlesin ystävien välillä. Edunvalvojat tosin muuttuvat pian Charlesin silmissä *entisiksi* ystäviksi heidän asetuttuaan erokiistassa Katen puolelle. Sovitaan elatusjärjestelyistä, lasten tapaamis-oikeudesta ja muusta tarpeellisesta. Vähitellen Katen kotiutuu uuteen taloonsa Gloucester Crescentin varrelle luoteis-Lontooseen, turvallisen välimatkan päähän Tavistock Housesta. Kate ja Charles eivät sen jälkeen enää koskaan tapaa.

Erosopimus takaa Katelle taloudellisesti turvautun mutta yksinäisen loppuelämän. Dickensien yhdeksästä elossa olevasta lapsesta vain täysi-ikäiseksi ehtinyt Charley muuttaa äitinsä mukana. Nuoremmat lapset jäävät sen ajan lakien mukaisesti isänsä huollettaviksi, eikä Charlesin jalo lupaus Katen vapaasta oikeudesta tavata lapsiaan tulevina vuosina aina toteudu. Lupaukseen liittyy myös tiukkoja ehtoja: jos käy ilmi lasten olleen tekemisissä äidinäitinsä tai tätinsä Helenin kanssa, heidät on välittömästi palautettava isänsä luo. Anoppi ja Helen-täti ovat näet rohjenneet esittää vihjailuja eron todellisesta, sinisilmäisestä ja vaaleakiharaisesta syystä.

Charlesin suureksi harmiksi monenlaisia ikäviä huhuja onkin liikkeellä. Osa niistä koskee Katen toista sisarta Georginaa, joka on 1840-luvulta lähtien auttanut Dickensejä talou-

denhoidossa ja jää perheeseen Katen lähdön jälkeenkin. Vielä pahemmin osuvat kuitenkin nuoreen näyttelijäneitoon, Ellen Ternaniin, liittyvät huhut. Charles päättää ryhtyä voimalliseen maineenpuhdistuskampanjaan.

Ensin vaaditaan vaimon sukulaisilta allekirjoitus Charlesin stilisoimaan lausuntoon, jossa nämä sanoutuvat irti kaikista pahoista puheista, mitä tulee kirjailijan ja neiti Ternanin suhteen laatuun. Sen jälkeen Charles julkaisee *The Timesissa* ja omassa *Household Words* -lehdessään ympärilyöreän lausunnon »pyhästi yksityisenä» pitämästään erosta. Lopuksi hän kirjoittaa vielä varmuuden vuoksi suorasanaisemman version managerilleen Arthur Smithille ja antaa tälle ohjeeksi näyttää kirjettä kaikille, joita huhut kirjailijan uskottomuudesta ovat johtaneet harhaan. Smith tekee työtä käskettyä, ja sittemmin »loukattuna kirjeenä» tunnettu teksti kiertää kesän 1858 aikana useissa käsissä. Lopulta kirje päättyy elokuussa ensin *The New York Tribunen* ja sitten englantilaisten lehtien sivuille, ja Dickensien pyhästi yksityisestä erosta tulee seuraaviksi kuukausiksi kulttuuripiirien kuuma puheenaihe Atlantin molemmin puolin.

Loukatun kirjeen avomielen tilitys eron taustoista ruokkii viktoriaanisen lukevan yleisön sensaationälkkää, niin yksipuolinen kuin kirje onkin väitteissään. Dickens-tutkija John Bowenin mielestä osuvampi nimitys Katen väitettyihin puutteisiin keskittyvälle tekstille olisikin *loukkaava* kirje. Charlesin harmiksi myös aikalaisten sympatiat ovat usein Katen puolella. Dickensien pitkän ja monilapsisen avioliiton valossa etenkin väitteet keskinäisen ymmärryksen täydellisestä puuttumisesta saavat monet lukijoista kohottelemaan kulmiaan. Samoin Charlesin syytökset Katen kylmyydestä ja välinpitämättömyydestä lapsiaan kohtaan herättävät paheksuntaa ja vastalauseita erityisesti Katen sukulaisten taholla – Charle-

sin puolelle asettunutta Georgina-sisarta lukuun ottamatta. Silti eniten hämmennystä kirje arvatenkin herättää hylätyssä vaimossa. Charles näet väittää kirjeessä asumuseroa *Katen* ideaksi ja kehittelee lisämausteeksi vielä tarinan »mielenhäiriöstä», josta Kate on muka kertonut kärsivänsä.

Alleviivaan sanat *mental disorder*. On kulunut 148 vuotta Dickensien erokohusta ja olen kirjoittamassa artikkelia Charles Dickensistä satiirikkona. Polkuni aiheen pariin on ollut pitkä ja monipolvinen, täynnä aluksi sattumanvaraisia ja myöhemmin urautuneita valintoja, joiden seurauksena olen puserthanut opinnäytteen toisensa jälkeen Peter Ackroydista, Dickens- ja Lontoo-spesialistina tunnetusta englantilaisesta nykykirjailijasta. Kun aikanaan valitsin Ackroydin proseminariesitelmäni aiheeksi, seminaaria vetänyt assistentti kehui valintaani vielä tuoreeksi. Kun lopulta olen saanut raahattua Ackroyd-myllynkiveni parin välietapin kautta jatko-opintoihin saakka, Ackroyd on muuttunut puhkitutkituksi vanhaksi pieruksi, jonka tuotantoon pureutuvien kymmenien terävien artikkelien ja monografioiden rinnalla oma väitöskirjaihioni alkaa olla kovin *last season*. Vanhat opiskelukaverit painavat ohituskaistalla kohti professoriutta, mutta oma menopelini savuttaa rajusti tienpientareella. Kun ohituskais-talla alkaa näkyä myös entisiä oppilaitani kirjallisuushistorian kursseilta, koen vastustamatonta halua hylätä akateeminen peltilehmä niille sijoilleen ja kadota kauas jorpakkoon. Jonkinlainen varoituskolmio olisi ehdottomasti tarpeen, jotta perässä ajavat ymmärtäisivät väistää kohtaloni ajoissa.

Eniten hämmästyttää kuitenkin tämä: aloitin opintoni kirjallisuustieteeseen epäluuloisesti suhtautuvana taidehistorian opiskelijana, joka ahdistuu kaupunkiympäristössä, mutta nyt

huomaankin päätyneeni kaupunkitematiikkaan erikoistuneeksi kirjallisuudentutkijaksi. Ainakin *wannabe*-sellaiseksi. Miten tässä näin kävi? Mitä hyötyä tästä ylipäättään on kellekään?

Lontoon ja Dickensin (ja Ackroydin) kirous ei hellitä otetaan edes siirtyessäni kateederin taakse tuntiopettajan rooliin. Askartelen touhukkaasti kurssuja kirjallisesta Lontoosta ja Dickensin tuotannosta, vähän kirjallisuushistoriastakin, vaikka uranäkymien kannalta minun olisi opettamisen sijaan viisainta keskittyä lyhyenlännän julkaisuluetteloni aktiiviseen pidentämiseen. Kun akateemisen uransa parempaan liittoa saanut ystävä sitten pyytää artikkelia Dickensin satiirista, ilahdun: huikeat pari millimetriä lisää julkaisuluetteloon! Kirjoittaminen etenee kuitenkin tahmeasti, ja pian koko artikkeli alkaa tuntua vain loogiselta ja väistämättömältä jatkeelta putkinäköiselle kompastelulleni yhä liejuisemmaksi muuttuvalla tutkijanuralla. Mitä hyötyä tästä todellakaan on kellekään? Entä *haluanko* edes akateemiselle uralle? Sikäli kuin se vielä olisi tällä kompuroinnilla jotenkin mahdollista. En tosiaankaan tiedä.

Ja sitten, ihme! Eräänä väsyneenä päivänä keväällä 2006 rouva Dickensin »mielenhäiriö» putoaa pelastusköytenä eteeni ja saa aavistelemaan syvempää tarkoitusta mielikuvi-
tuksettomien tutkimuspolkujeni taustalla.

Seuraavina viikkoina löydän itseni yhä useammin harhaillemasta hakusanojen »catherine» AND »dickens» AND »illness» avaamissa tietokantalabyrinteissä. Kirjahyllyn Dickens-elämäkerta nuhjaantuu käsissäni, ja työpöydän kulmalla satii-
rin teoria alkaa hautautua lääketieteen historian alle. Nide niteeltä Dickensin tappavan laaja kirjekokoelma siirtyy kirjasto-
sta työhuoneeseeni, ja lennän karpäseksi Tavistock Housen

samettiverhojen poimuihin seuraamaan kirjailijan ja hänen perheensä arkea.

Lopulta naputtelen hakukenttään sanat »catherine dickens» AND »hypothyreosis» ja huomaan harhautuneeni sivupolulle, jolta en oikeastaan edes halua kääntyä takaisin. Liejuinen vaelukseni näyttäisi vihdoinkin saaneen oikean suunnan.

Sivupolku on todellisuudessa alkanut jo kaksi vuotta aiemmin, eräänä helmikuuisena torstai-iltana vuonna 2004. Olen edellisenä syksynä päätenyt yleisen kirjallisuustieteen amanuenssin viransijaiseksi eli akateemisiin hallintohommiin, mitä haahuilevan luonteeni hyvin tunteva aviomieheni pitää vakavana virhearviona kaikkien asianosaisten kannalta. Järjestelmällisyyteni ei ole juuri kehittynyt kansakouluvuosista, jolloin viktoriaanista koulukuntaa edustanut opettaja kerran äkkäsi pulpettiin ruttaamani monistemylläkän ja määräsi minut pulpetin siivouksen merkeissä vietettyyn traumaattiseen jälki-istuntoon. Pian huomaan lipsuneeni samaan orgaaniseen arkistointityyliin myös uudessa tehtävässäni. Tunnollista ja napakkaa luonnetta vaativa työ ei tosiaankaan ole minua varten. Talven mittaan suuremmaksi ongelmaksi alkaa kuitenkin muodostua se tosiseikka, ettei minulle tunnu sopivan myöskään työ, jossa vaaditaan lisäksi seuraavia huippuominaisuuksia:

1. jonkinlaista aloitekykyä
2. alkeellista työmuistia
3. perustasoista sosiaalisuutta
4. limasienen liikenopeuden ylittävää toimintakykyä ennen puoltapäivää
5. kykyä jaksaa viisipäiväinen työviikko luhistumatta

Toisaalta säännöllinen kuukausipalkka on pätkäapurahojen maailmaan tottuneelle harvinaista herkkua, joten päättän sinnitellä yhden lukuvuoden yli vaikka hampaat irvessä. Viisaampien neuvoista välittämättä pidän myös jääräpäisesti kiinni keväälle sovitusta uudesta luentokurssista, jonka aiheena on – yllätys, yllätys – Charles Dickens.

Tuona helmikuisena torstaina olen kotimatalla Dickensluennon myötä pitkäksi venähtäneen työpäivän jälkeen. Kotona jääkaappi kaipaa täydennystä, joten vaihto metrosta liityntäbussiin on suoritettava ruokakaupan kautta. Työnän ostoskärryä hehtaarimarketin käytävillä ja yritän muistella, mitä kaikkea kotoa puuttuu. Ajatus vain kulkee kovin jähmeästi. Päätäni tuntuu ympäröivän outo sumu, joka paitsi sumentaa kaikki aistini myös tunkeutuu jollain ihmeellisellä tavalla aivoihini tukkimaan synapsejani. Se ilmeisesti myös hidastaa aikaa, sillä sumukuplastani näen, miten muut ihmiset liikkuvat kuin nopeutetussa elokuvassa. On kuin marketin kohdalle, itähelsinkiläisen liikenneympyrän laidalle, olisi yhtäkkiä muodostunut paikallinen painovoimatihentymä, joka on yhteydessä vain minun jalkoihini. Mikä oudointa, gravitaatiokeskittymä tuntuu vaikuttavan myös sydämeeni, joka haluaisi selvästi lopettaa raatamisen juuri tässä ja nyt. Jokainen sykäys tulee entistä enemmän vastustellen, kuin varoit-
taen ettei uusia ehkä enää tule.

Sumu, hitaus, lyijynraskaat askeleet. Uuvahtanut sydän. Ne ovat kaikki käyneet kuluneen talven aikana hyvin tutuiksi. Tuona helmikuisena torstai-iltana kehooni hiipinyt uupumus tuntuu kuitenkin ottavan aivan uusia kierroksia. Sumukuplan sisään vyöryy paniikki: miten ihmeessä selviän kotiin?

Tervetuloa väsyneiden ja heikkojen matkaan.

Historia on täynnä uuvahtaneita, sairaita ja masentuneita suurmiehiä ja -naisia, jotka kuitenkin saivat paljon aikaan. Väsymyksen kulttuurihistorian tarkastelu osoittaa, että heikkous ja hauraus voivat tuoda mukanaan herkkyyttä ja kyvyn nähdä maailma erilaisin silmin, empaattisesti.

Uupuneet – rakkaudentunnustus hauraille merkkihenkilöille on omakohtainen tietokirja, jossa sairautensa uuvuttama Susanna Suomela johdattaa lukijat heikkouden historian kiehtovaan maailmaan.

www.wsoy.fi

9 789510 475225

99.1

ISBN 978-951-0-47522-5